УДК 355.233:378(438)(091)»1918/2026»
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-3

Лідія ЛАЗУРКО,
orcid.org/0000-0002-9748-9249
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) lazurkol@gmail.com

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ПОЛЬЩІ: ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОГРАМИ «LEGIA AKADEMICKA»

Статтю присвячено дослідженню історичної тяглості та сучасних трансформацій військової підготовки студентської молоді в Польщі. Актуальність проблематики зумовлена змінами безпекового середовища Центрально-Східної Європи, особливо після російської агресії проти України у 2014 р. та її повномасштабного етапу з 2022 р., що актуалізували питання підготовки людського резерву, громадянської готовності до оборони держави та пошуку нових форм взаємодії між системою вищої освіти і сектором безпеки та оборони.

Метою дослідження є простеження історичної тяглості військової підготовки студентів у Польщі, визначення передумов відновлення програми «Legia Akademicka» у 2017–2018 рр. та аналіз основних напрямів її подальшої трансформації. Методологічну основу становлять історико-генетичний, історико-порівняльний та системний підходи, доповнені аналізом нормативно-правових актів і організаційних засад функціонування сучасної системи військової підготовки студентів.

У статті розглянуто основні етапи розвитку військової підготовки студентської молоді: від формування традиції академічних військових структур у період відновлення польської державності, через моделі військової підготовки у Польській Народній Республіці, до її згортання після 1989 р. та поступового повернення добровільних форм військового навчання. Особливу увагу приділено пілотній реалізації «Legia Akademicka» в академічному 2017/2018 році, її організаційній моделі, поєднанню теоретичної підготовки у закладах вищої освіти з практичним військовим навчанням та орієнтації на формування резерву Збройних сил Польщі. Проаналізовано також трансформації програми після 2022 р., пов'язані з новими нормативними та організаційними умовами, розвитком багаторівневої системи підготовки рядового, підофіцерського та офіцерського резерву.

Зроблено висновок, що сучасна «Legia Akademicka» не є простим відтворенням історичної моделі, а являє собою нову інституційну конструкцію, у якій історична традиція поєднується з сучасними потребами професійної армії, добровільної військової служби та формування резерву. Історична тяглість програми виявляється передусім на рівні традиції, функціонального призначення та символічного апелювання, тоді як її організаційні механізми й зміст зазнали суттєвих трансформацій відповідно до сучасних безпекових викликів.

Ключові слова: *військова підготовка студентів; «Legia Akademicka»; державна безпекова політика; історія держави і права; інформаційні джерела.*

Lidiia LAZURKO,
orcid.org/0000-0002-9748-9249
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of History of Ukraine
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) lazurkol@gmail.com

MILITARY TRAINING FOR STUDENTS IN POLAND: HISTORICAL CONTINUITY AND CONTEMPORARY TRANSFORMATIONS OF THE "LEGIA AKADEMICKA" PROGRAMME

The article examines the historical continuity and contemporary transformations of military training for students in Poland. The relevance of the topic is determined by changes in the security environment of Central and Eastern Europe, particularly following Russia's aggression against Ukraine since 2014 and its full-scale invasion in 2022, which have brought to the fore the issues of the training of reserve personnel, citizens' preparedness for national defence, and the search for new forms of interaction between higher education institutions and the security and defence sector.

The aim of the study is to trace the historical continuity of military training for students in Poland, identify the prerequisites for the revival of the "Legia Akademicka" programme in 2017–2018, and analyse the main directions of its subsequent transformation. The methodological framework is based on historical-genetic, historical-comparative,

and systemic approaches, supplemented by an analysis of legislation and regulatory documents and the organisational principles underlying the contemporary system of military training for students.

The article examines the main stages in the development of military training for students, from the formation of the tradition of academic military structures during the restoration of Polish statehood, through various models of military training in the Polish People's Republic, to the decline of this system after 1989 and the gradual reintroduction of voluntary forms of military training. Particular attention is paid to the pilot implementation of the "Legia Akademicka" programme in the 2017/2018 academic year, its organisational model, the combination of theoretical training at higher education institutions with practical military training, and its focus on strengthening the reserve of the Polish Armed Forces. The transformations of the programme after 2022, associated with new legal and organisational conditions and the development of a multi-level system for training enlisted personnel, non-commissioned officers, and reserve officers, are also analysed.

The study concludes that the contemporary "Legia Akademicka" is not a simple reproduction of the historical model but constitutes a new institutional framework in which historical tradition is combined with the contemporary needs of a professional army, voluntary military service, and the formation of military reserves. The historical continuity of the programme is manifested primarily at the level of tradition, functional purpose, and symbolic reference, while its organisational mechanisms and content have undergone significant transformations in response to contemporary security challenges.

Key words: *military training for students; "Legia Akademicka"; national security policy; History of the State and Law; Information Sources.*

Вступ. Упродовж тривалого часу після падіння Берлінської стіни військова підготовка студентської молоді не належала до пріоритетних напрямів європейської освітньої політики. Її роль і форми визначалися передусім конкретними суспільно-політичними обставинами, характером безпекового середовища та потребами держави в підготовці громадян до виконання військового обов'язку. Зміна геополітичної ситуації в Європі на початку XXI ст., а особливо посилення воєнних загроз і трансформація системи міжнародної безпеки, зумовили переосмислення підходів до підготовки молодого покоління. У цих умовах військова підготовка студентів дедалі більше розглядається не лише як засіб формування резерву збройних сил, а і як складова ширшої системи громадянської та безпекової підготовки суспільства.

Особливої актуальності ця проблематика набула для держав Центрально-Східної Європи, які безпосередньо відчувають наслідки зміни європейського безпекового середовища через події у Грузії 2008 р. та, особливо, в Україні 2014 р. Показовим у цьому контексті є досвід Польщі, де підготовка студентської молоді до військової служби має тривалу історичну традицію. Одним із найбільш виразних її проявів стала діяльність академічних військових формувань у період відновлення польської державності. Зокрема, створена 11 листопада 1918 р. «Legia Akademicka» об'єднала студентську молодь варшавських вищих навчальних закладів, а вже 26 листопада того самого року була переформована у 36-й полк піхоти Війська Польського. Таким чином, історичний досвід «Legia Akademicka» став одним із важливих елементів польської традиції поєднання академічної освіти та військової підготовки міжвоєнної Польщі.

Після тривалої перерви і зміни суспільно-політичних умов ця традиція була актуалізована в новому форматі. У 2017 р. Міністерство національної оборони Польщі спільно з Міністерством науки і вищої освіти започаткували пілотний проєкт військової освіти студентів під назвою «Legia Akademicka» (Ministerstwo Obrony Narodowej, 2017a; Ministerstwo Obrony Narodowej, 2017b). Його концепція передбачала поєднання теоретичної підготовки, яку здійснювали заклади вищої освіти, з практичними військовими заняттями, організованими військовими структурами. Програма була спрямована на набуття студентами базових військових знань і практичних навичок, а також на формування підготовленого резерву для Збройних сил Республіки Польща.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти військової підготовки молоді та патріотичного виховання вже стали предметом досліджень українських і польських науковців. Зокрема, українська дослідниця К. Журба зверталася до проблеми військової підготовки юнацтва в Польщі (Zhurba, 2022), тоді як В. Волков (Volkov, 2020) та Т. Пахотіна (Pakhotina, 2021) досліджували окремі аспекти патріотичного виховання молоді. Серед польських дослідників, які розглядали проблематику військової освіти та підготовки молоді, варто відзначити К. М. Зачек-Зачинського (Zaczek-Zaczyński, 2000), П. Рашевського (Raszewski, 2017), В. Закшевського та М. Фурдину (Zakrzewski & Furdyna, 2020). Безпосередньо проблемі військової освіти студентів у межах відновленої «Legia Akademicka» присвячено, зокрема, дослідження П. Вивяла, у якому розглянуто як історичні традиції військової підготовки студентів у Польщі, так і модель «Legia Akademicka», запроваджену у 2017–2018 рр. (Wywiał, 2018). До вивчення історії військової

підготовки студентів часів ПНР присвячено звертались польські науковці В. Пєкала (Pekala, 2010), Б. Таньчин (Tatczyn, 2022) та українська дослідниця Л. Шелестак (Shelestak, 2024).

Водночас наявна наукова література не вичерпує проблеми історичної спадкоємності та сучасної трансформації військової підготовки студентів у Польщі. Потребує подальшого з'ясування питання про співвідношення історичних традицій академічної військової підготовки з моделлю, запровадженою в межах сучасної «Legia Akademicka», а також про зміни її змісту, організаційних форм і функціонального призначення на сучасному етапі. Окремого аналізу потребує й еволюція самої концепції програми після завершення пілотного етапу 2017–2018 рр. Важливо встановити, якою мірою сучасна система є продовженням історичної традиції, а якою – відповіддю на нові потреби оборонної політики Польщі. Актуальність дослідження посилюється сучасними безпековими викликами, які загострили питання підготовки суспільства до функціонування в умовах воєнних і безпекових загроз, що мають дедалі виразнішу технологічну складову та потребують залучення висококваліфікованих фахівців.

Метою статті є огляд особливостей військової підготовки студентської молоді в Польщі у XX ст., аналіз передумов та специфіки функціонування програми «Legia Akademicka» у 2017–2018 рр. та визначення основних тенденцій її розвитку на сучасному етапі.

Методологічну основу дослідження становить поєднання історико-генетичного, історико-порівняльного та системного методів, що дає змогу простежити еволюцію військової підготовки студентів, зіставити її історичні та сучасні форми й визначити чинники їхньої трансформації. Для аналізу сучасної моделі «Legia Akademicka» доцільним є також використання нормативно-правового та структурно-функціонального підходів, які дають змогу розглянути програму як складову взаємодії освітньої та оборонної політики Польщі.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному розгляді військової підготовки студентів у Польщі як історично тяглого та динамічного явища – від формування традиції академічних військових структур у період відновлення польської державності до сучасних моделей добровільної військової підготовки студентської молоді. На відміну від попередніх досліджень, зокрема праці П. Вивяла, акцентованої на проблемах становлення програми у 2017 – 2018 рр., у статті простежується подальша трансформація цієї моделі та визначаються основні етапи й тенденції розвитку військової підготовки студентів у сучасній Польщі.

Виклад основного матеріалу. Військова підготовка студентів у Польській Народній Республіці та трансформації після 1989 р. Військова підготовка студентської молоді в Польщі має тривалу традицію, що в різних формах реалізовувалася упродовж XX ст. У міжвоєнній Польщі військова підготовка студентської молоді розглядалася як складова державної політики підготовки суспільства до оборони держави. Наприкінці 1920-х рр. було здійснено спробу відновити «Legia Akademicka» – військове формування, створене у листопаді 1918 р. зі студентів-добровольців, однак у 1932 р. цей проєкт припинили через низьку зацікавленість. Новий етап розпочався наприкінці 1937 р., коли було видано розпорядження уряду про обов'язкове проходження підготовки для несення допоміжної військової служби. У січні 1938 р. Міністерство військових справ затвердило організаційні засади діяльності академічних легіонів, які були створені в усіх академічних центрах Польщі. Дворічна підготовка стала обов'язковою для чоловіків і поєднувала лекції у закладах вищої освіти, військові заняття в казармах і фізичні вправи. Її метою було не лише формування військових навичок студентів, а й підготовка резервних командирів та підвищення оборонної готовності польської інтелігенції. У вересні 1938 р. «Legia Akademicka» була включена до системи територіальної оборони як додаткова служба (Wywiał, 2018 : 77–79).

Особливого значення військовій підготовці студентів надавалося в період Польської Народної Республіки, коли це стало складовою системи підготовки громадян до виконання обов'язків у сфері оборони молодої соціалістичної держави, котра мала бути завжди готовою до протистояння з Заходом. На відміну від міжвоєнного періоду, коли підготовка студентів мала добровільний характер, у ПНР вона здійснювалася на обов'язковій основі та охоплювала як чоловіків, так і жінок. Військова підготовка була імплементована у систему навчання у вищих навчальних закладах. Після завершення студій випускники призивалися на кількамісячне навчання до Шкіл підхорунжих резерву або Шкіл офіцерів резерву, організованих у різних видах Збройних сил. Наступним етапом ставала кількамісячна командна практика у військовій частині. Така система забезпечувала підготовку освічених громадян до виконання командних функцій та одночасно формувала резерв особового складу Збройних сил. Цей час відзначався також і змінами у військовій підготовці студентів у відповід-

ності до потреб армії та трансформацій державної системи (Shelestak, 2024). Так запроваджена в 1949 р. система була насамперед орієнтована на збільшення чисельності підготовленого резерву за військовими спеціальностями, яких потребували Збройні сили (Tatczyn, 2022 : 159). У 1949–1955 рр. студенти опановували загальновійськові дисципліни та спеціальності, пов'язані з їхнім фахом. Надалі акцент змістився на підготовку командних кадрів і офіцерів резерву: трирічне навчання поєднувалося з практикою у військових частинах, а його завершення могло забезпечувати отримання звання хорунжого та зарахування до резерву (Tatczyn, 2022: 150–151).

Реформа 1972–1973 рр. ще виразніше пов'язала студентську підготовку з потребами майбутньої військової служби: військові департаменти мали готувати частину студентів до служби за профілем, а створені Школи офіцерів резерву – до командних посад (Mateusiak, 2018: 152). Водночас для студентів, непридатних до служби та студенток розвивалася оборонна підготовка, спрямована на формування базових безпекових знань. На початку 1980-х рр. програму військової підготовки студентів скоротили, а наприкінці десятиліття вона дедалі більше втрачала суспільну підтримку. Назагал суттєві зміни відбулися вже після падіння Берлінської стіни та розпаду двополярної системи міжнародних відносин. У суспільстві поширилося переконання щодо тривалого миру в Європі, а перспектива масштабного військового конфлікту на континенті дедалі більше сприймалася як малоймовірна. Молодь, для якої відкритість кордонів і нові можливості особистої та професійної реалізації стали важливими цінностями, виявляла дедалі меншу зацікавленість в обов'язковій військовій службі. Студентські протести 1988–1989 рр. стали одним із проявів кризи системи, котру було ліквідовано у 1991 р. (Pekala, 2010: 123).

Членство Польщі в НАТО з 1999 р. та Європейському Союзі з 2004 р. відбувалося в контексті загальної трансформації її безпекової та оборонної політики. Паралельно реалізовувався процес професіоналізації Збройних сил, який завершився призупиненням обов'язкової строкової військової служби та переходом до професійної армії. Це означало скорочення масштабів масової військової підготовки населення. Водночас у країні почали активно розвиватися громадські організації та об'єднання прооборонного спрямування. Одним із напрямів реформування системи резерву в межах професіоналізації Збройних сил стало створення Національних резервних сил. Відмова від обов'язкової служби не означала повного зникнення інтересу молоді до військової справи та проблематики національної безпеки. Ситуація зазнала радикальних змін у 2014 р. після вторгнення російських військ в Україну і питання розвитку резервного потенціалу набуло нового значення Це змусило польський уряд змінювати бачення системи оборони країни перед новими мілітарними викликами.

Одним із напрямів пошуку нової моделі залучення громадян до оборонної системи стало створення Національних резервних сил, покликаних посилювати потенціал оперативних військ у кризових ситуаціях. Паралельно формувалося розуміння необхідності ширшого використання громадянських прооборонних установок для зміцнення оборонного потенціалу держави (Decyzja Nr 503/MON).

Студентський потенціал та формування сучасної системи добровільної військової підготовки. Перехід до професійної армії поставив перед польською державою питання про способи збереження належного рівня підготовленості суспільства та формування резерву Збройних сил. За умов, коли військова служба перестала бути загальним обов'язком молодих громадян, особливого значення набули добровільні форми військової підготовки.

Важливим елементом формування нової системи стало створення Військ територіальної оборони. У 2015 р. польський уряд, відповідно до рішення Міністерства національної оборони, розпочав роботу над новою концепцією територіальної оборони. Після року концептуального опрацювання 20 грудня 2016 р. Президент Республіки Польща підписав закон від 16 листопада 2016 р., яким було внесено зміни до законодавства про загальний обов'язок оборони та створено правові засади формування Військ територіальної оборони. (Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r.). Передбачалося формування бригад територіальної оборони в кожному воєводстві. Створення Військ територіальної оборони було пов'язане з необхідністю збільшення оборонного потенціалу Польщі за рахунок ефективнішого використання людських і матеріальних ресурсів, що перебували у розпорядженні територіальних органів влади. Водночас нова система створювала додаткові можливості для використання громадян, які добровільно прагнули здобути військову підготовку.

У цьому контексті Міністерство національної оборони спільно з Міністерством науки та вищої освіти повернулося до ідеї добровільного військового навчання студентів. Його завданням було формування підготовленого резерву для Збройних

сил та одночасно залучення інтелектуального й громадянського потенціалу академічної молоді до системи національної безпеки.

Повернення до військового навчання студентів було зумовлене сукупністю чинників. Насамперед воно стало реакцією на зміну безпекового середовища. Міжнародна ситуація характеризувалася зростанням кількості локальних конфліктів, появою нових суб'єктів у сфері безпеки, посиленням військових напружень та агресивною політикою російської держави, що у 2014 р. розпочала війну з Україну, окупувавши та незаконно анексувавши Крим. За таких умов професіоналізація армії сама по собі не усувала необхідності підготовки ширших верств суспільства до дій у разі виникнення кризових військових ситуацій.

Іншим чинником була необхідність формування достатнього резерву особового складу. Професійна армія потребувала механізмів, які давали б змогу за відносно невеликих фінансових витрат збільшувати оборонний потенціал держави. У цьому контексті студентська молодь розглядалася як особливо цінний ресурс.

Програма «Legia Akademicka». У реалізації цієї ідеї уряд звертався до історичних традицій участі студентської молоді в обороні та боротьбі за незалежність Польщі у XX ст. В різні історичні періоди – від боротьби за відновлення незалежності Польщі у 1918 р. й до подій 80-х рр. XX ст. молодь Польщі залучалася до різноманітних організацій і рухів, діяльність яких мала патріотичне та прооборонне спрямування. Відтак відновлення військової підготовки студентів (у 2018 р. – добровільної) поєднувало прагматичну потребу у формуванні резерву з орієнтацією на використання громадянського та патріотичного потенціалу молодого покоління.

Відновлення добровільного військового навчання студентів було реалізоване у формі програми «Legia Akademicka». Її назва безпосередньо апелювала до історичної «Legii Akademickiej», сформованої 11 листопада 1918 р. (Walczak, 1994: 4). Таким чином, сучасна програма позиціонувалася не лише як новий елемент оборонної політики держави, а й як продовження історичної традиції залучення академічної молоді до захисту Польщі. 21 серпня 2017 року Міністерство національної оборони (MON) та Міністерство науки і вищої освіти (MNiSW) підписали угоду про запуск програми «Концепція студентської військової освіти в рамках Академічного легіону».

Програма була розроблена спеціально для добровільного військового навчання студентів вищих навчальних закладів. Її організаційна модель передбачала підготовку кандидатів на рядових військовослужбовців, а також осіб, здатних виконувати функції у складі відділення або претендувати на підготовку підофіцерів резерву. Первісна концепція програми передбачала можливість підготовки як рядового, так і підофіцерського резерву, однак фактична реалізація пілотного етапу була зосереджена передусім на базовій військовій підготовці. Основною метою програми стало військове навчання студентів-добровольців із формуванням знань і навичок, необхідних для виконання базових завдань піхоти. У цьому особливий акцент робиться на опануванні основ командування, тактичної діяльності, організації та проведення навчання підрозділу.

Відтак особливістю «Legii Akademickiej» стало поєднання академічного навчання з військовою підготовкою (Decyzja Nr 146/MON). Навчальний процес з військової підготовки розподіляється між теоретичною та практичною частинами. Теоретична підготовка відбувається безпосередньо у вищих навчальних закладах протягом академічного року, тоді як практичне навчання проводиться у військових частинах у літній період (Zakrzewski & Furdyna, 2020: 67–68).

У відповідності до першого набору програми «Legia Akademicka» теоретичні заняття було заплановано у вибраних університетах, яким надавалася можливість дозволити студентам брати участь у програмі військової підготовки. Теоретична підготовка у формі лекцій передбачала можливість дистанційного (on-line) навчання. Тривалість занять становила 30 годин на семестр, тематично вони були присвячені ознайомленню з основними завданнями Збройних сил Польщі, міжнародним військовим становищем, системою управління збройними силами тощо. Теоретична частина завершується іспитом, успішне складання якого давало студентам можливість перейти до практичної військової підготовки.

Тривалість практичного навчання на полігонах визначалася у 22 дні для рядового резерву (44 дні для підофіцерського резерву), заплановані на час літніх канікул. Навчання було безкоштовним, а за кожен день полігонної підготовки студенти отримували грошове забезпечення. Завершення повного такого навчального курсу дає можливість скласти присягу і стати рядовим запасу. Поява програми «Legii Akademickiej» означала формування моделі, яка дозволяла студентові не переривaючи основного навчання, здобувати базову військову підготовку.

Як уже зазначалося, університети брали участь у програмі на добровільних засадах. Приєднання

до «Legii Akademickiej» вимагало від адміністрації вищого навчального закладу створення належних організаційних, матеріальних та кадрових умов. До основних вимог належали наявність відповідної навчальної бази, технічного обладнання та залучення науково-педагогічних працівників. Водночас важливим чинником ефективності програми стала усвідомлена зацікавленість у ній як студентів. Таким чином, університет у межах програми виконував подвійну функцію. З одного боку, він забезпечував організацію теоретичної військової підготовки, а з іншого – розглядався як середовище, здатне сприяти громадянській та прооборонній активності молоді. Студентська молодь у межах нової моделі розглядалася як важливий людський та інтелектуальний ресурс держави. Університети, що є великими спільнотами молодих людей, котрі мають значний освітній потенціал, трактуються як джерелом громадянської та прооборонної активності.

Важливим потенційним напрямом подальшої діяльності учасників програми є служба у Військах територіальної оборони. Таким чином, «Legia Akademicka» виконує функцію своєрідної ланки між академічним середовищем, добровільною військовою підготовкою та системою територіальної оборони.

Важливим компонентом «Legii Akademickiej» є не лише військово-професійний, а й виховний аспект. Участь у програмі передбачає добровільне прийняття студентом додаткових обов'язків і витрату власного часу на військову підготовку. Уже сам факт такого вибору пов'язують із громадянською відповідальністю та патріотичною мотивацією. Студент-доброволець у цій моделі виступає не лише як майбутній резервіст, а і як громадянин, який розуміє потребу і особисто долучається до зміцнення безпеки держави (Zakrzewski & Furdyna, 2020 : 69–70).

Окрім того у процесі навчання за цією програмою формується більша відповідальність, дисциплінованість, здатність до командної взаємодії, повага до держави та її символів, готовність дбати про доручене майно і техніку, а також прихильність до традицій польського війська. Фактично програма «Legia Akademicka» розглядається як механізм поєднання особистих мотивів студентів із суспільною потребою у зміцненні обороноздатності. Водночас участь у програмі сприяє формуванню груп молодих людей, об'єднаних спільними цінностями та зацікавленістю питаннями національної безпеки. У цьому сенсі «Legia Akademicka» виходить за межі суто військової підготовки, перетворюючись на один із механізмів громадянської соціалізації студентської молоді та її залучення до системи оборони держави (Zakrzewski & Furdyna, 2020: 70).

Трансформація програми «Legia Akademicka» після 2022 року. Принциповий етап у розвитку системи військової підготовки студентів у Польщі пов'язаний із прийняттям Сеймом 11 березня 2022 р. Закону «Про оборону Батьківщини» (Ustawa z dnia 11 marca 2022 r.), що був реакцією уряду на повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Прийняття нового законодавства започаткувало новий етап нормативного та організаційного оформлення добровільної військової підготовки студентів, інтегрувавши її до загальної системи військового рекрутування та підготовки резерву. Якщо започаткована у 2017–2018 рр. програма «Legia Akademicka» функціонувала переважно як пілотний проєкт, то після реформи 2022 р. її основні механізми були закріплені на законодавчому рівні та інституційно оформлені у вигляді «Школи Академічного легіону» (Szkoła Legii Akademickiej).

Однією з ключових новацій стало включення базового етапу підготовки студентів до системи Добровільної строкової військової служби (Dobrowolna Zasadnicza Służba Wojskowa, DZSW). Таким чином, військове навчання студентів перестало розглядатися як відокремлений освітній курс і стало безпосередньо пов'язане з механізмом формування особового резерву Збройних сил Польщі. Студенти, які раніше не проходили військової підготовки, отримали можливість розпочати навчання з базового модуля тривалістю до 28 днів у військових частинах. На цей період вони набувають статусу військовослужбовців Добровільної строкової військової служби, а завершення базової підготовки передбачає складання військової присяги та отримання звання рядового резерву. Відповідні положення визначені Законом «Про оборону Батьківщини», зокрема нормами, що регулюють добровільну строкову військову службу та навчання у «Школах Академічного легіону».

Іншою важливою зміною стало запровадження чіткої багаторівневої моделі військової підготовки. Законодавча реформа передбачила можливість проходження студентом послідовних етапів підготовки протягом періоду до трьох років. Перший, базовий, модуль передбачає отримання початкових військових навичок, проходження практичної підготовки, складання присяги та набуття статусу рядового резерву. Другий, підофіцерський, поєднує теоретичну підготовку в університеті з практичними заняттями у військових навчальних цен-

трах і завершується складанням іспиту на звання капрала резерву. Третій, офіцерський, реалізується вже на базі вищих військових навчальних закладів і передбачає тривалішу спеціалізовану підготовку з можливістю отримання звання підпоручника резерву. Така структура перетворила програму «Legia Akademicka» із короткострокової форми військового навчання на послідовну систему підготовки кадрів резерву різних рівнів (Legia Akademicka. Szczegóły projektu).

Суттєво змінилися також механізми організації та координації програми. У попередній моделі значна частина відповідальності за організацію навчання покладалася на університети, які добровільно долучалися до програми, тоді як взаємодія з військовими структурами здійснювалася через територіальні органи військового управління. Після реформи було сформовано більш централізовану систему рекрутування та координації, важливу роль у якій відіграє Центральний військовий центр рекрутування та його територіальні структури. Водночас збереглася принципова роль університетів як місця проведення теоретичної частини підготовки. Між Міністерством національної оборони та Міністерством науки і освіти було налагоджено довгострокову міжвідомчу співпрацю, що передбачає, зокрема, державну підтримку університетів, які створюють умови для реалізації програми (Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej).

Реформування програми супроводжувалося також зміною матеріальних стимулів для студентів. У 2022 р. фінансове стимулювання стало важливим елементом програми «Legia Akademicka». Одним із найпривабливіших елементів програми є фінансові вигоди, передбачені для її учасників. На першому етапі підготовки в рамках добровільної базової військової служби за 28 днів навчання студент отримає 4 560 злотих. Якщо йому ще не виповнилося 26 років, він не сплачуватиме податок з цієї суми. За участь у військових навчаннях у рамках модуля для унтер-офіцерів він отримає понад 2 700 злотих. Якщо він бажає, маючи вже звання капрала, пройти спеціалізоване навчання, він може зголоситися на 15 днів військових навчань, за які отримає понад 1 900 злотих. У свою чергу, студент, який бере участь у військових навчаннях за офіцерським модулем, отримає понад 9 100 злотих за 62 дні (Legia Akademicka po nowemu). Це стало важливим чинником підвищення привабливості військової підготовки для молоді, оскільки проходження практичного етапу перестало бути лише додатковим малоплачуваним навантаженням у період навчання. Назагал поєднання освітньої, професійної та фінансової мотивації розширило можливості залучення студентів до системи військової підготовки та водночас сприяло формуванню резервного кадрового потенціалу Збройних сил Польщі. Завдяки цим змінам, зафіксованим у звітах Міністерства оборони Польщі, станом на початок 2026 року через оновлену програму «Академічного легіону» вже пройшли понад 22 тисячі студентів, які поповнили лави офіцерського та підофіцерського резерву Збройних сил Республіки Польща (MON i MNiSW kontynuują szkolenie).

Висновки. Запровадження програми «Legia Akademicka» стало реакцією на зміни мілітарної ситуації в сучасній Європі, що надало нового образу системі оборони польської держави. Її завдання не обмежуються наданням студентам базових військових знань та навичок. Програма стала одним із механізмів підготовки освіченої молоді до виконання військових функцій різного рівня та формування кадрового резерву Збройних сил Польщі. Водночас збереження участі університетів забезпечує поєднання академічного середовища з системою національної оборони. У цьому контексті сучасна «Legia Akademicka» є продовженням історичної традиції залучення студентської молоді до військової підготовки, але водночас являє собою якісно нову модель, адаптовану до умов професійної армії, добровільної служби та сучасних потреб системи безпеки Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков В. Національно-патріотичне виховання: сучасний зарубіжний досвід для України. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Вип. 28. С. 31–35.

2. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. Нова педагогічна думка. 2022. № 3 (111). С. 107–111.

3. Пахотіна Т. Патріотичне виховання в Республіці Польща: нормативні засади. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 3 (107). С. 510–519.

4. Шелестак Л. Система військового навчання студентів вищих навчальних закладів Польської Народної Республіки (1949–1991). Військово-науковий вісник. 2024. № 42. С. 202–212. DOI: 10.33577/2313-5603.42.2024.202-212

5. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? Реанімаційний Пакет Реформ. 2021. URL: https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/

6. Będźmirowski J. System szkolenia oficerów rezerwy dla Marynarki Wojennej RP w latach 1945–1991. Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej. 2007. 2. S. 5–22.

7. Decyzja Nr 146/MON z dnia 13 lipca 2017 r. w sprawie wdrożenia programu pilotażowego edukacji wojskowej studentów w ramach Legii Akademickiej. 2017. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc,U23.2017.044.0000158,DEC

YZJA-NR-146-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-13-lipca-2017-r-w-sprawie-wdrozenia-programu-pilotazowego-edukacji-wojskowej-studentow-w-ramach.html

8. Decyzja Nr 503/MON z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Biura do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej. Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej. 2015. Poz. 1. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc,U23.2016.001.0000001,DECYZJA-NR-503-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-30-grudnia-2015-r-w-sprawie-utworzenia-Biura-do-Spraw-Utworzenia-Obrony-Terytorialnej.html

9. Legia Akademicka po nowemu URL: https://defence24.pl/polityka-obronna/legia-akademicka-po-nowemu

10. Legia Akademicka. Szczegóły projektu. URL: https://wcrwarszawa-praga.wp.mil.pl/rekrutacja/szzkola-legii-akademickiej/

11. Mateusiak R. Biblioteka Studium Wojskowego (1982–1991) i losy jej księgozbioru po likwidacji Studium Wojskowego. *Biblioteki specjalistyczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.* 2018. S. 151–163.

12. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej – wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa. 09.01.2026. URL: https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa

13. Ministerstwo Obrony Narodowej. Rusza program ph. „Legia Akademicka". 21.08.2017. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-ph-legia-akademicka-3

14. Ministerstwo Obrony Narodowej. Rusza program „Legia Akademicka". 18.10.2017. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-legia-akademicka-2

15. Ministerstwo Obrony Narodowej. MON i MNiSW kontynuują szkolenie wojskowe studentów i absolwentów uczelni wyższych. 09.01.2026. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/mon-i-mnisw-kontynuuja-szkolenie-wojskowe-studentow-i-absolwentow-uczelni-wyzszych2

16. Pękala W. Studium Wojskowe Politechniki Łódzkiej 1949–1991. *Zeszyty Historyczne Politechniki Łódzkiej*. 2010. № 11. S. 143.

17. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej - wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa. URL: https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa

18. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 czerwca 2022 r. w sprawie ochotniczego szkolenia wojskowego studentów i absolwentów uczelni wyższych oraz sposobu kształcenia w Szkołach Legii Akademickiej. *Dziennik Ustaw*. 2022. Poz. 1397.

19. Tatczyn B. Szkolenie kadr rezerwy w Wojsku Polskim w latach 1945–2010. *Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*. 2022. N 2 (18). S. 148–159. DOI: 10.5281/zenodo.7375583.

20. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny. Dziennik Ustaw. 2022. Poz. 655. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655

21. Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw. *Dziennik Ustaw*. 2016. Poz. 2138.

22. Walczak E. 36 pułk Legii Akademickiej. Pruszków, 1994. 50 s.

23. Wywiał P. Military Education for Students within the Framework of the Academic Legion: A Pilot Project. *Security and Defence Quarterly*. 2018. 21 (4). P. 73–86. DOI: 10.5604/01.3001.0012.6553.

24. Zaczek-Zaczyński K. M. (2000). Przysposobienie wojskowe i obronne młodzieży polskiej. *Wiedza Obronna*. N 2. S. 109–118.

25. Zakrzewski W., Furdyna M. (2020). Udział studentów ochotników w realizacji programu „Legia Akademicka" wyrazem patriotycznych postaw młodzieży. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa.* N 8. S. 63–72.

REFERENCES

1. Volkov, V. (2020). Natsionalno-patriotychne vykhovannia: suchasnyi zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy [National-patriotic education: modern foreign experience for Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filosofsko-politolohichni studii.* N 28. pp. 31–35. [in Ukrainian].

2. Zhurba, K. (2022). Zarubizhnyi dosvid pidhotovky shkoliariv do zakhystu svoiei krainy. [Foreign experience in preparing schoolchildren to defend their country]. *Nova pedahohichna dumka.* N 3(111). pp. 107–111. [in Ukrainian].

3. Pakhotina, T. (2021) Patriotychne vykhovannia v Respublitsi Polshcha: normatyvni zasady [Patriotic education in the Republic of Poland: regulatory principles.]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. N 3 (107). pp. 510–519 [in Ukrainian].

4. Shelestak, L. R. (2024). Systema viiskovoho navchannia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Polskoi Narodnoi Respubliky (1949–1991) [The system of military training for students at higher education institutions in the Polish People's Republic (1949–1991). Viiskovo-naukovyi visnyk. N 42. pp. 202–212. https://doi.org/10.33577/2313-5603.42.2024.202-212 [in Ukrainian].

5. Iuzych, Yu. (2021). Viiskove vykhovannia yunatstva u krainakh NATO. A shcho v Ukraini? [Military education of youth in NATO countries. And what about in Ukraine?] *Reanimatsiinyi Paket Reform.* URL: https://rpr.org.ua/news/viyskove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-na-to-a-shcho-v-ukraini/ [in Ukrainian].

6. Będźmirowski, J. (2007). System szkolenia oficerów rezerwy dla Marynarki Wojennej RP w latach 1945–1991 [The training system for reserve officers in the Polish Navy, 1945–1991]. *Akademia Marynarki Wojennej*. pp. 5–22. [in Polish].

7. Decyzja Nr 146/MON z dnia 13 lipca 2017 r. w sprawie wdrożenia programu pilotażowego edukacji wojskowej studentów w ramach Legii Akademickiej. (2017) [Decision No. 146/MON of 13 July 2017 on the implementation of a

pilot programme for the military education of students within the framework of the Academic Legion]. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc,U23.2017.044.0000158,DECYZJA-NR-146-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-13-lipca-2017-r-w-sprawie-wdrozenia-programu-pilotazowego-edukacji-wojskowej-studentow-w-ramach.html [in Polish].

8. Decyzja Nr 503/MON z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Biura do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej. (2015). [Decision No. 503/MON of 30 December 2015 on the establishment of the Office for the Establishment of Territorial Defence] *Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej*, poz. 1. URL: https://www.inforlex.pl/dok/tresc, U23.2016.001.0000001,DECYZJA-NR-503-MON-MINISTRA-OBRONY-NARODOWEJ-z-dnia-30-grudnia-2015-r-w-sprawie-utworzenia-Biura-do-Spraw-Utworzenia-Obrony-Terytorialnej.html [in Polish].

9. Legia Akademicka po nowemu [A new look for the Academic Legion] URL: https://defence24.pl/polityka-obronna/legia-akademicka-po-nowemu

10. Legia Akademicka. Szczegóły projektu [Academic Legion. Project details]. URL: https://wcrwarszawa-praga.wp.mil.pl/rekrutacja/szzkola-legii-akademickiej/

11. Mateusiak, R. (2018). Biblioteka Studium Wojskowego (1982–1991) i losy jej księgozbioru po likwidacji Studium Wojskowego [The Military College Library (1982–1991) and the fate of its collection following the closure of the Military College]. *Biblioteki specjalistyczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. N 2. pp. 151–163. [in Polish].

12. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2026). January 9. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej – wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa [Agreement on the Academic Legion – a joint investment in national security]. https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa [in Polish].

13. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2017a). August 21. Rusza program ph. „Legia Akademicka" [The 'Academic Legion' programme is getting underway]. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-ph-legia-akademicka-3 [in Polish].

14. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2017b) Rusza program „Legia Akademicka" [The 'Academic Legion' programme is getting underway]. 18.10.2017. URL: https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rusza-program-legia-akademicka-2 [in Polish].

15. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2026, January 9). MON i MNiSW kontynuują szkolenie wojskowe studentów i absolwentów uczelni wyższych [The Ministry of National Defence and the Ministry of Science and Higher Education are continuing to provide military training for university students and graduates]. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/mon-i-mnisw-kontynuuja-szkolenie-wojskowe-studentow-i-absolwentow-uczelni-wyzszych2 [in Polish].

16. Pękala, W. (2010). Studium Wojskowe Politechniki Łódzkiej 1949–1991. Zeszyty Historyczne Politechniki Łódzkiej. N 11. pp. 1–143. [in Polish].

17. Porozumienie w sprawie Legii Akademickiej (2026) – wspólna inwestycja w bezpieczeństwo państwa [Agreement on the Academic Legion – a joint investment in national security]. URL: https://www.gov.pl/web/nauka/porozumienie-w-sprawie-legii-akademickiej--wspolna-inwestycja-w-bezpieczenstwo-panstwa

18. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 czerwca 2022 r. w sprawie ochotniczego szkolenia wojskowego studentów i absolwentów uczelni wyższych oraz sposobu kształcenia w Szkołach Legii Akademickiej [Regulation of the Minister of National Defence of 28 June 2022 on voluntary military training for students and graduates of higher education institutions and on the method of instruction at the Academic Legion Schools]. *Dziennik Ustaw,* poz. 1397. [in Polish].

19. Tatczyn, B. (2022). Szkolenie kadr rezerwy w Wojsku Polskim w latach 1945–2010 [Training of reserve personnel in the Polish Armed Forces between 1945 and 2010]. *Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*. N 2(18), pp. 148–159. https://doi.org/10.5281/zenodo.7375583 [in Polish].

20. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny. (2022) [The Act of 11 March 2022 on the Defence of the Fatherland]. *Dziennik Ustaw,* poz. 655. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655 [in Polish].

21. Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw. (2016) [The Act of 16 November 2016 amending the Act on the universal duty of defence of the Republic of Poland and certain other Acts]. *Dziennik Ustaw*, poz. 2138. [in Polish].

22. Walczak, E. (1994). 36 pułk Legii Akademickiej [36th Regiment of the Academic Legion]. Pruszków. [in Polish].

23. Wywiał P. (2018). Military Education for Students within the Framework of the Academic Legion: A Pilot Project." *Security and Defence Quarterly*. N 21/4. pp. 73–86. DOI: 10.5604/01.3001.0012.6553. [in English].

24. Zaczek-Zaczyński, K. M. (2000). Przysposobienie wojskowe i obronne młodzieży polskiej [Military and Defense Training of Polish Youth]. *Wiedza Obronna*. N 2. pp.109–118. [in Polish].

25. Zakrzewski, W., & Furdyna, M. (2020). Udział studentów ochotników w realizacji programu „Legia Akademicka" wyrazem patriotycznych postaw młodzieży [The Participation of Student Volunteers in the Implementation of the "Academic Legion" Program as an Expression of Patriotic Attitudes of Youth]. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*. N 8. pp. 63–72. [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 17.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

